

Dialogo / Oratorium / = dialog religijny / = dialog oratoryjny

- **dialogo/dialogus**: nowy gatunek XVII w., Włochy (później Niemcy):
  - tematyka religijna (hagiograficzna), parafrazowane wątki biblijne,
  - **stile recitativo**, śpiewacy wykonujący określone dramatu (bez gry aktorskiej),
  - wykonywane podczas nabożeństw w **oratoriach** (elitarne domy modlitwy, Rzym)
- = wstępna faza gatunku **oratorium**.

- Geneza **oratorium**: związana z działalnością (św.) **Filippo Neri** (II poł. XVI w.): włoski duchowny, jeden z przywódców kontrreformacji (1551 zał. zakon *filipinów* / *oratorianów*),
- organizował w **Rzymie** w domach modlitwy (= **oratorio**) nabożeństwa połączone z **dialogowanym śpiewem** pochwalnych pieśni rel. (*laudes*).

- właściwa historia **oratorium** rozpoczyna się od **Giacoma Carissimiego**.

➔ **Giacomo Carissimi (1605-1674): dialogi łacińskie z lat 30. i 40. XVII**

= forma muzyki dramatycznej, nie posiadająca ściśle sprecyzowanego schematu architekt.

Carissimi, Jephthe: <https://www.youtube.com/watch?v=AB5sDA7aztA> 4'33

<https://www.youtube.com/watch?v=D4ZCeghwRrU>

Judicium Extremum (Surgite mortui): <https://www.youtube.com/watch?v=2cdAwoTsnrY>

<https://www.youtube.com/watch?v=yRhygRNiQJs>; <https://www.youtube.com/watch?v=fzqfEf7b4HA>;

<http://meakultura.pl/artykul/formy-kantatowo-oratoryjne-oratorium-1-1084>

.....
W PL - KONTEKST:

- **Giovanni Francesco Anerio** (1625-1630): w 1619 wydał dialogi relig. dla F. Neriego,
  - czy były wykonywane na dworze król. Zygmunt III Wazy?
- **Philipp Friedrich Buchner** (1614-1669), Niemiec: 1637/1641 w Krakowie: kapelmistrz w służbie Stanisława Lubomirskiego (Kraków, Wiśnicz), podróż do Italii (Monteverdi),
  - wyd. w Wenecji (1644) **trzy** dialogi dedykowane Władysławowi IV;
  - styl recytatywny, bogaty b.c.; końcowe chóry.
  - teksty bożonarodzeniowe: z Ew. św. Jana, Ew. św. Mateusza.

PEKIEL:

- **Audite mortales. Dialogus (...) in advent** - 2 S, 2 A, T, B (+ 3 viole, b.c.); **14 min.**; 251 t.
  - **Dulcis amor Jesu** - 2 S, A, T, B (+ violone, b.c.); **7 min.**; 117 t.
- .....

Audite mortales - 2S, 2A, T, B (= Chrystus),

[*per 3 violi d'gamba, duo canti, duo alti, tenor, bassus con basso continuo*]

- 2 kopie rkp.: Berlin; Uppsala (Biblioteka Uniw.: kolekcja rodziny szwedzkich kapelmistrzów królewskich) => tabulatura: termin "**dialogo**".

- **pierwszy?** w muzyce polskiej przykład „**dialogo**”.

TEKST:

- anon. libretto łac. (sam Pękiel?): na czas adwentu - kompilacja z Biblii, gł. z Ew św. Mateusza (XXIV-XXV), poddanych częściowo parafrazie;
- wątek Sądu Ostatecznego, obecny także w twórczości **Carissimiego** (*Judicium extremum*).
- ukazuje podział ludzkości na Wybranych i Potępionych (Grzesznicy).
- *dramatis personae*:

Anioł –alt I // **Chrystus** –bas // **Potępieni i Zbawieni** –sopr. (I i II), alty (I i II), tenor.

- I. „Słuchajcie śmiertelni, słuchajcie grzeszni, słuchajcie przestępcy! Oto Syn człowieczy nadchodzi w blasku majestatu swego, Sędzia sprawiedliwy! Głos trąby się rozlega. Powstańcie zmarli, stawcie się na sąd!”
- II. „O ja nieszczęsny! Jakże przed Twym obliczem, Sędzio doskonały, tłómaczyć się będę? Gdy kając się w prochu, nędzny, o zlitowanie wołać będę, a ono dane mi będzie, uspokoi się boleść moja. Lecz jeśli [w modlitwach ustane, coś mię uchroni od gorzkiej męki wiecznych ciemności!”
- III. „Cóż uczynię Boże mój, gdy niebo odkryje nieprawość moją? gdy ziemia przeciwko mnie powstanie? Oto nic nie będę umiał odpowiedzieć, lecz przerażony, zawstydzony i skruszony przed Tobą stać będę.”
- IV. „Płacz więc duszo, jako wdowa, gdy męża utraci w młodości. Smuć się nieszczęsna, albowiem opuścił cię oblubieniec twój, Chrystus.”
- V. „Pocóż stoicie tu nieszczęśni i zawodzicie, naczóż ten lament wasz? W dobrach doczesnych spędziliście dni żywota swego, budząc gniew we mnie. Marnotrawiliście czas, nic dobrego nie czyniąc. Łaknąłem — a nie nakarmiliście mnie, pragnąłem — a nie napoiście mnie. Idźcie więc, przekłęci, w ogień wieczny!”
- VI. „O życie biedne, życie marne, życie pełne trudów. Źródłem nieszczęścia jesteś i pychy, pełne nędz i błędów. Stąd ciebie nie życiem, lecz śmiercią ustawiczną nazywać należy. O wy nieszczęśliwi, których grzech do zguby przywiódł!”
- VII. „A wy, wybrani, którzyście w życiu swem tylko dobre pełnili uczynki, którzyście w smutkach przy mnie wytrwali, przyjdźcie, spieszcie! Wejdźcie do chwały mej, dzielajcie szczęście me i radujcie się.”
- VIII. „Któż podobny jest Tobie w wieczności, o Boże? Któż Ci dorówna w wielkości Twej, Boże straszny i wspaniały, cuda czyniący!”
- IX. „Któż pochwycił rękę mą, by mnie stąd wyprowadzić? Kto mnie oświecił? Nie szukałem Go — a On mnie odnalazł, nie wołałem Go — a Sam mnie wezwał.”
- X. „Ty, Panie, jesteś Bogiem naszym miłosiernym i współczującym, zdrojem litości i pocieszenia, Tyś odkupicielem naszym, którego całem sercem wyznawamy, hołd składając świętemu Imieniu Twemu. Wszyscy święci i mieszkańcy nieba, cieszcie się z nami, wołając:”
- XI. „O szczęśliwa i święta duszo! Wyzwolona z ziemskiego więzienia, lecisz ku niebu, gdzie wieczny panuje dzień i duch jeden przenika wszystkich, gdzie pewność zbawienia i spokój zbawczy, gdzie radość bez granic i wieczna szczęśliwość.”

alt solo

tenor solo

contralto I (soprano)

alt I i II

bas

soprano I
soprano II
alt II

bas

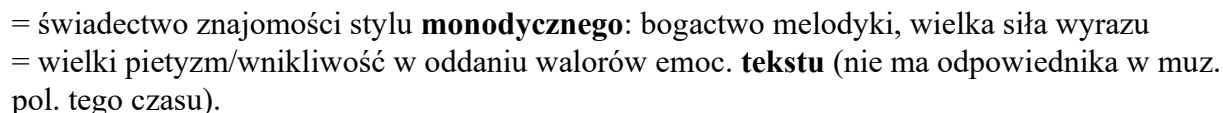
alt I

tenor

soprano I
soprano II

soprano I
soprano II
alt I
alt II
bas
tenor

- rzadkie **koloratury**/melizmaty: służą ilustracji słów (*tuba **canit**, terra consurget, exultate*),

A II

T

B

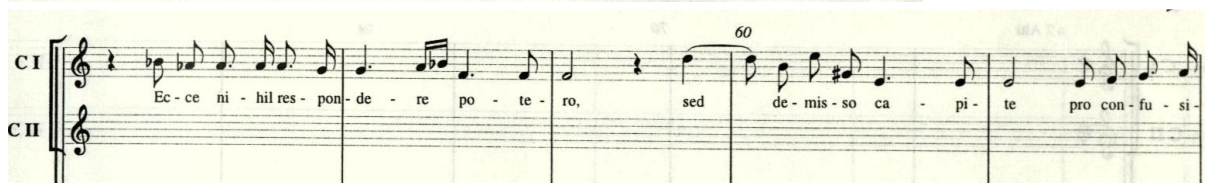
Vla I

Vla II

Vla III

B.c.

Heu me mi - se - rum! Quid di - ca[m] co - ra[m] te ve - re lu - di - ce? Cla - ma -

Alto I

Sur - gi - te mor - tu - ri, sur - gi - te mor - tu - ri.

Viola I

Viola II

Basso continuo

Organo

<https://www.youtube.com/watch?v=3xXymeYsRvA>
<https://www.youtube.com/watch?v=PY6QMicuRVc>
<https://www.youtube.com/watch?v=XR0-13g9yRc>

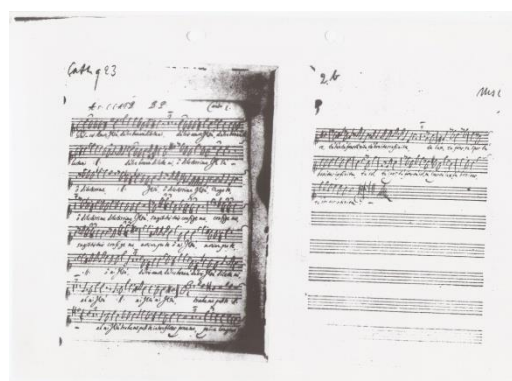
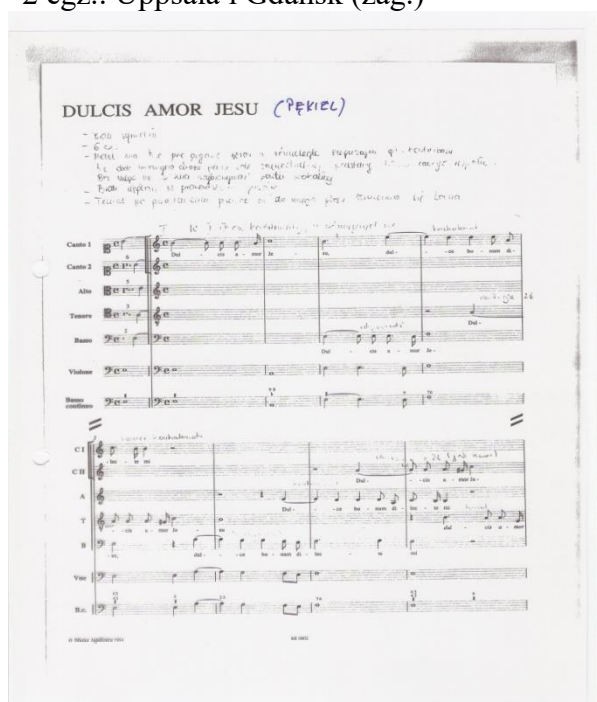
The Sixteenth: 12'55
IV. Plange ergo (A I/II)
X. Tu es Domine (C I/II)

[illegible]

Pękiel, *Dulcis amor Jesu* (2 soprany, alt, tenor, bas, violone, b.c.):

- koncert kościelny
- 2 egz.: Uppsala i Gdańsk (zag.)

Tekst łaciński, obsada	Ilość taktów dla danej frazy	Tłumaczenie na język polski
[C, B, b.c.]		
Dulcis amor Iesu [<i>Dulcis amor Iesu</i>] *	6 t**	Słodka miłości Jezu
dulce bonum dilecte mi, rogo te,	5 t	słodkie dobro miłe me, proszę cię
saggitis tuis confige me	2 t, k	strzałami twymi przebij mnie,
moriar [<i>moriar</i>] pro te, [<i>moriar pro te</i>]	4 t	umieram dla ciebie.
Ah mi Jesu, trahe me rogo post te	6 t, k	Ach mój Jezus, pociągnij mnie proszę za sobą,
inter flores pone me langueo pro te, [<i>langueo pro te</i>]	6 t, k	pośród kwiatów umieść mnie, umieram dla ciebie,
tu spes tu vita [<i>tu spes tu vita</i>]	2 t	ty nadzieja, ty życie,
tu bonitas infinita [<i>tu bonitas infinita</i>]	11 t, k	ty dobro nieskończone,
tu veritas lucens ad caelum [<i>ad caelum, ad caelum</i>], perducens		ty prawda świecąca ku wysokości prowadząca
tu spes tu vita, [<i>tu spes tu vita</i>]	3 t, k	ty nadzieja, ty życie,
tu bonitas infinita, [<i>tu bonitas infinita, tu bonitas infinita</i>].	4 t, k	ty dobro nieskończone

- TEKST pietystyczny o intensywnym wyrazie **emocjonalnym**, przesłodzony i **przesadny** w doborze epitetów i metafor.
- MUZYKA odpowiada charakterowi tekstu: obsada zespołu wokalnego ciągle się **zmienia**.
- frazy tematyczne przenoszone z głosu do głosu, z wyższego do niższego rejestru tego samego głosu (lub odwrotnie).
- głosy i ich grupy są różnie zestawiane, zyskując wciąż **nowe zabarwienie**.
- w rezultacie powstaje struktura mozaikowa, **kontrastująca** z krótkimi odc. homorytm,
- środki fakturalne i melodyczne decydują o niezwykłej ekspresji,
- przykład oddziaływania *stile madrigalesco* w muzyce religijnej.

Handwritten musical score for "Gloria in excelsis Deo" by Johann Sebastian Bach. The score is written for five vocal parts: C I, C II, A, T, and B. The lyrics are in Latin and German. The score includes handwritten annotations such as "Kaufman" and "15".

Vocal Parts and Lyrics:

- C I:** - lec - te mi dul - - ce bo - num di - lec - te mi dul - ce bo -
- C II:** bo - num dul - ce bo - num di - lec - te
- A:** dul cis a - mor Je su dul - cis a - mor Je su
- T:** - su dul - - cis a - mor Je - su dul - ce
- B:** dul - ce bo - num di - lec -

Handwritten Annotations:

- "Kaufman" written above the first staff.
- "15" written above the second staff.
- "1" and "2" written above the A and T staves respectively.
- "11" written above the C I staff.
- "modul" written at the bottom right.

CI sa - git - - tis tu - is con - fi - - ge me

CII sa - git - - tis tu - is con - fi - - ge me

A sa - git - - tis tu - is con - fi - - ge me

T con - fi - - ge me sa - git - - tis tu - is con - fi - - ge me

B sa - git - - tis tu - is con - fi - - ge me

Pekiel, *Dulcis amor Jesu* - <https://www.youtube.com/watch?v= Q2wLJ9ZhWY>

<https://www.youtube.com/watch?v=1YsTVE2JnTw> = *The Sixteenth*

<http://www.muzykotecaszkolna.pl/1511-wiedza/1522-kompozytorzy/165-barokowi/3630-pekiel-bartlomiej-zm-ok-1666-9>

➔ **Kaspar FÖRSTER, *Dulcis amor Jesu*** - koncert na 2 sopran, 2 violini, b.c.

<https://www.youtube.com/watch?v=s2Il9asfbfY>

Handwritten musical score for a single voice, titled "Canto imo." and numbered "A 4." The score is written on three staves. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes. The text is: "Dulcis amor jesi dulce bonum, dulce bonum di lecte mi dulcis amor amor jesi dulce bonum dulce bonum dilecto mi, dulce bo". The handwriting is in a cursive style, and the paper shows signs of age and wear.

Sop I Dul - cis a - mor Je - su, dul-ce bo-num, dul-ce bo-num, dulce bo-num di

Sop II Dul - cis a - mor Je - su, dul-ce bo-num, dul-ce bo-num, dulce bo-num di

Vn I

Vn II

BC 1 2 3 4 5 6 7 8 9 8 7 6

Kaspar Förster jun. (1616-1673), ur. w Gdańsku śpiewak i kompozytor,

- **Gdańsk** do 1633: uczył się pod kierunkiem ojca (do 17 roku życia),
  - ojciec (K. Förster sen.): księgarz i kapelmistrz (brał udział w słynnym sporze teoretycznym między Markiem Scacchim i Pawłem Siefertem);
- **Rzym** 1633-1636: kształcił się u **Giacoma Carissimiego** w *Collegio Germanico*,
- **Warszawa** 1637-1651 **śpiewak** (bas) kapeli królewskiej Władysława IV,
- W KAPELI: młodszy kolega **Mielczewskiego** (W-wa: do 1645), rówieśnik **Pękiela** (1637-54);
- 1637 brał udział jako **śpiewak** w wystawieniu drammy *La Santa Cecilia*.
- **Kopenhaga**: 1652-55: na dworze króla Fryderyka III;
- **Gdańsk** 1655: wrócił do rodzinnego miasta (kapelmistrz w Kościele Mariackim);
- **Kopenhaga** 1661-1667: powrócił na dwór Fryderyka III.
- wszystkie zachowane kompozycje w kolekcji Dübenów (w Uppsali)

DOROBK: 49 komp.

koncerty małoobsadowe:

- 3 koncerty solowe (na S, lub A, lub B),
- 4 koncerty na 2 sopran (*Dulcis amor Jesu*) + 1 koncert na A i T,
- 15 koncertów na 3 głosy
- powstały w Danii, ale znane były w PL (Gdańsk),
- emfaticzne recytatywy, zaawansowana harm. (emocje zaw. w słowach): **Carissimi**.

6 dialogów biblijnych (3 ze Starego Test., 3 z Nowego T.):

➔ m.in.:

„**Viri Isrealite, audite**“ – *Dialogus de Judith et Holoferne*

[ST: ks. Judyty: Holofernes - wódz Asyryjczyków]

„**Congregantes Philistei**“ – *Dialogi Davidis cum Philisteo*

[ST: walka Dawida i Goliatem]

„**Vanitas vanitatum**“ – *Dialogo de divite et paupere Lazaro*

[NT: Łk: przyp. o bogaczu i Łazarzu]

Vanitas vanitatum: <https://www.youtube.com/watch?v=nPwbezKcyAg> <https://www.youtube.com/watch?v=ObRJS6ea6hM>

- zach. w Uppsali (ten sam zbiór co *Audite mortales*);
- teksty (jak u Carissimiego): cytaty biblijne, parafrazy, własna inwencja.
- narrator i 3-4 *dramatis personae*.
- gdzie skomponowane: Warszawa? Gdańsk? Kopenhaga? (= dwór Fryderyka III), Rzym?.

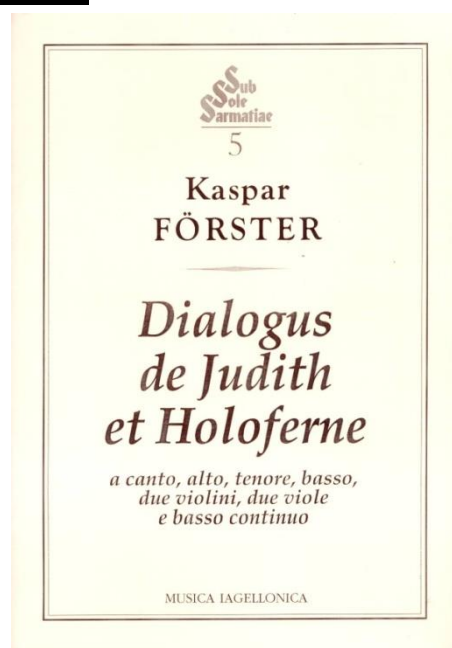
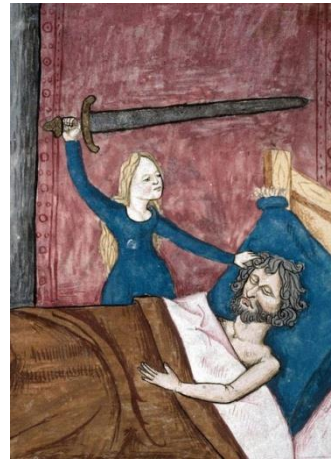
.....
Dialogus de Judith et Holoferne (C-A-T-B), 2 skrzypiec, 2 viole (in ripieno) + b.c.

- jeden z dwóch najszerzej rozbudowanych dialogów Förstera.
- anonimowy tekst (Förster?): rymowana parafraza biblijnej opowieści o **Judycie i Holofernesie** (ST: „Księga Judyty” 4, 7-13)

KSIĘGA JUDYTY: czwartego dnia po wielkiej uczcie, kiedy **Holofernes** spał, Judyta ucięła mu głowę. Następnie włożyła ją do kosza i powróciła do Betulii. O świcie wywieszono głowę na murach miasta. Gdy ujrzało ją wojsko asyryjskie, uciekło w popłochu. **Izraelici** rzucili się w pogoń za wrogami i ich rozgromili.

[Judyta: <https://books.openedition.org/obp/1032/>] ➔ **Vivaldi**, „*Juditha triumphans: Sacrum militare oratorium*“
<https://www.youtube.com/watch?v=BHFuLS9NW6s> – obraz Gentileschi, Judith and Holofernes

Carravagio (1599) + Rubens (1616)

Dialogus de Judith et Holoferne

A: Viri Israelite, audite!
 Adsunt gentes
 victoris tumentes.
 Occupate praesidia,
 ordinate subsidia.
 Estote viri fortes,
 effugite crudeles sortes.
 Parate, pugnat,
 certate, querite,
 gerite, ferite arma,
 canite tuba, quate tympana.

CATB: O clades horrendae,
 Holofernes tremende.
 Squallida egestas,
 horrida tempestas
 premit incolas,
 fremit civitas.
 Hosti serviamus
 ut invicem vivamus.
 Heu! cruda mors,
 predura sors.

C: Quod est hoc verbum
 ut introductis superbum
 in civitatem sacratam,
 Deo immortal dicatam,
 si intra quinque dies
 desit adiutorium et quies.

A: Abiit vero Judith
 venustate excellens
 Holofernem sic alloquens.

C: Tradidit Dominus gentem Haebreorum
 tibi invicto heroi Assiriorum.
 Quod ego bene praesciens
 ipsam dereliqui ambiens
 tuam gratiam et favorem
 leniens omnem dolorem.

A: Placuerunt autem omnia
 Holoferni verba dulcia
 et pueris eius mirantes
 sapientiam eius cientes
 et dicentes:

CAT: Bella quis non gerat
 Haebreorum cum ferat,
 terra tam decoras
 mulieres uti venit foras.
 Bene fecisti
 quod venisti.
 Requires refugium,
 ingens enim est elogium
 tirrani magni ducis
 imperans terris caducis.

Dialog o Judycie i Holofernesie

A: Wojownicy izraelscy, słuchajcie!
 Zbliżają się ludy
 pyszniące się zwycięstwami.
 Zajmijcie szafce,
 przygotujcie obronę.
 Bądźcie mężnymi wojownikami,
 unikajcie okrutnych wyroczni.
 Gotujcie się, walczyć,
 potykajcie się,
 skarżcie się, przygotujcie broń.
 Dmijcie w trąby, bijcie w bębny.

CATB: Ach! straszne nieszczęście,
 straszliwy Holofernes.
 Obrzydliwy niedostatek,
 straszna burza
 trzyma w jarzmie mieszkańców,
 jęczy naród.
 Służmy wrogowi,
 abyśmy w zamian mogli żyć.
 Ach biada, okrutna śmierć,
 twardy los.

C: To jest to wezwanie,
 żebyście zuchwalca wprowadzili
 do miasta poświęconego
 nieśmiertelnemu Bogu,
 jeśli przed upływem pięciu dni,
 nie będzie pomocy i spokoju.

A: Lecz posłała Judyta
 wyróżniającą się pięknnością
 do Holofernesa, tak przemawiając:

C: Powierzył Pan lud żydowski tobie,
 niepokonanemu herosowi Asyryjczyków.
 To ja dobrze przewidując
 porzuciłam go [lud żydowski]
 starając się o twoją łaskę i przychylność,
 łagodząc wszelki smutek.

A: Podobały się zaś
 wszystkie słodkie słowa Holofernesowi
 i jego sługom.
 [którzy] podziwiali jej mądrość,
 przywoływali i mówili:

CAT: Któż nie prowadziłby
 wojen żydowskich,
 gdy ziemia nosi
 tak piękne kobiety, jak się właśnie ukazała.
 Dobrze uczyniłaś,
 że przysłałaś
 szukając schronienia,
 wielka jest bowiem chwała tyrana,
 wielkiego wodza
 władającego podbitymi ziemiami.

[illegible]